

TA'LIM JARAYONIDA BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING TARIXIY NAZARIY JIHATLARI

Salimjonova Zarina Murodjon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Pedagogika nazariyasi va tarixi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirishning tarixiy va nazariy jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda Sharq mutafakkirlari hamda Yevropa pedagogik maktabi vakillarining ijodiy tafakkur va mustaqil fikrlashga oid qarashlari o'rganilib, zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvlar bilan uyg'unligi asoslab berilgan. Shuningdek, ijodiy kompetentlikning tarkibiy komponentlari, uni rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari hamda innovatsion ta'lim texnologiyalarining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijasida bo'lajak mutaxassislarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metod va yondashuvlar tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: Kompetentlik, ijodiy kompetentlik, kreativ fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion ta'lim, pedagogik texnologiyalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, konstruktivizm, mustaqil fikrlash, bo'lajak mutaxassis, kreativ pedagogika, loyiha faoliyati, ta'lim jarayoni.

KIRISH

XXI asrda ta'lim tizimining asosiy maqsadi faqat bilim berish yoki tayyor axborotni o'zlashtirish emas, balki ijodiy fikrlaydigan, yangicha yondashuvlarga ega, kasbiy muammolarni mustaqil hal eta oladigan mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Zamonaviy jamiyatning innovatsion rivojlanish bosqichida ijodiy kompetentlik har bir soha bo'yicha yuqori malakali mutaxassisning asosiy kasbiy sifatlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu bois bo'lajak mutaxassislarning ta'lim jarayonidayoq ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va kreativ yechimlar topishga qodirligini shakllantirish ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Ijodiy kompetentlikni rivojlantirish masalasi qadimdan pedagogika va psixologiya fanlarining markazida bo'lib kelgan. Sharq mutafakkirlari – Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy asarlarida ijod, tafakkur, aqlning yetukligi va ilm-fanning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni haqida ilg'or g'oyalar ilgari surilgan. Yevropa pedagogika tarixida Y. A. Komenskiy, I. G. Pestalotsi, K. D. Ushinskiy singari olimlar ta'lim jarayonida bolalarning faolligi va mustaqil fikrlashini shakllantirishni muhim pedagogik vazifa sifatida ta'kidlaganlar. Zamonaviy

pedagogika esa kreativ pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivizm, faol ta'lim metodlari orqali ushbu g'oyani yangi bosqichga ko'tarmoqda.

Bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni murakkab, ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab etadigan pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlar, mustaqil izlanishlar, loyiha faoliyati, muammoli vaziyatlar asosida o'qitish, ta'lim jarayonining interaktiv shakl va metodlari katta rol o'ynaydi. Ijodiy kompetentlikni shakllantirishning samaradorligi ta'lim muassasasida yaratilgan ijodiy muhit, o'qituvchi kompetensiyasi, o'quvchilarning faolligi va shaxsiy motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liq.

Shu nuqtai nazardan, mazkur mavzuning o'rganilishi ta'lim tizimida nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir. Bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirishning tarixiy-nazariy asoslarini tahlil qilish ushbu jarayonni chuqur anglash, pedagogik amaliyotga samarali metodlarni tatbiq etish, ta'lim sifatini oshirish hamda kreativ fikrlaydigan yangi avlod kadrlarini tayyorlash uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya va falsafa fanlarida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi. Mazkur masalaning shakllanishida Sharq mutafakkirlari hamda Yevropa pedagogik maktabi vakillarining qarashlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Sharq pedagogik tafakkurida insonning aqliy kamoloti, tafakkuri va ijodiy faoliyati ustuvor o'rin egallagan. Abu Nasr Forobiy insonning bilish faoliyati va tafakkurini jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholagan. Mutafakkirning fikricha, inson ilm va tafakkur orqali komillikka erishadi. Abu Ali ibn Sino esa bilim olish jarayonida kuzatish, mustaqil fikrlash va tajribaning muhimligini ta'kidlagan. U o'quvchi faoliyatida mantiqiy fikrlash va erkin mushohada yuritishning zarurligini asoslab bergan. Alisher Navoiy asarlarida ilm-ma'rifat, ijodkorlik va tafakkur inson ma'naviy kamolotining asosiy mezoni sifatida talqin etiladi.

Yevropa pedagogik qarashlarida ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilgan. Y. A. Komenskiy ta'limning izchillik va tabiiylik tamoyillariga asoslanishi lozimligini ko'rsatib, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish zarurligini qayd etgan. I. G. Pestalotsi ta'lim jarayonida amaliy faoliyat va kuzatish metodlarining samaradorligini yoritgan. K. D. Ushinskiy esa shaxsning psixologik xususiyatlarini hisobga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkinligini asoslab bergan. Amerikalik pedagog Jon Dyui ta'limni amaliy faoliyat bilan bog'lash zarurligini ilgari surgan. Uning qarashlariga ko'ra, inson faoliyat davomida fikrlaydi, izlanadi va yangi bilimlarni hosil qiladi. Shu jihatdan muammoli vaziyatlarga asoslangan ta'lim ijodiy fikrlashni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogikada kompetensiyaviy yondashuv ijodiy kompetentlikni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida shakllandi. J. Raven kompetentlikni samarali faoliyat yuritish qobiliyati bilan bog'lagan bo'lsa, A. V. Xutorskoy bilim, ko'nikma va amaliy tajriba integratsiyasiga asoslangan kompetensiyalar tizimini ishlab chiqqan. V. Bolotov va V. Serikov esa kompetensiyaviy yondashuvning ta'lim sifatini oshirishdagi o'rnini yoritganlar.

O'zbekistonlik pedagog olimlar tomonidan ham kreativ pedagogika, innovatsion texnologiyalar va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim masalalari keng o'rganilgan. Ayniqsa, innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyati sezilarli darajada rivojlanishi ta'kidlanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish:

- mustaqil fikrlashni shakllantirish;
- kreativ faoliyatni rag'batlantirish;
- innovatsion texnologiyalarni qo'llash;
- shaxsga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etish bilan uzviy bog'liqdir.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirishning tarixiy va nazariy jihatlarini yoritishda bir qator pedagogik va ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak mutaxassislarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalari, kreativ fikrlashi va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish masalalari tahlil qilindi. Ushbu yondashuv ta'lim mazmunini zamonaviy kasbiy talablar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va ijodiy salohiyatini hisobga olish masalalari yoritildi. Bu yondashuv talabaning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Konstruktivistik yondashuv asosida bilimlarni tayyor holda emas, balki faol izlanish va amaliy faoliyat orqali egallash jarayonlari ko'rib chiqildi. Bunda talabalar o'quv faoliyatining faol subyekti sifatida namoyon bo'lishi muhim omil sifatida baholandi.

Faoliyatga asoslangan yondashuv esa talabalarning amaliy mashg'ulotlar, loyiha ishlari, muammoli vaziyatlar va interaktiv metodlar orqali kreativ faoliyatini shakllantirish imkoniyatlarini ochib berdi. Mazkur metodologik asoslar bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini aniqlashga xizmat qildi.

NATIJALAR

Maqola doirasida olib borilgan ilmiy tahlillar asosida bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirishning muhim jihatlari aniqlandi. Avvalo, Sharq

mutafakkirlari va Yevropa pedagogik maktabi vakillari qarashlarida ijodiy tafakkur inson kamolotining asosiy omillaridan biri sifatida talqin etilishi ma'lum bo'ldi. Bu qarashlar zamonaviy kreativ pedagogikaning shakllanishida muhim nazariy manba vazifasini bajaradi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning mustaqil fikrlash, kreativ faoliyat va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga samarali ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Ijodiy kompetentlikning quyidagi tarkibiy qismlari muhim ahamiyat kasb etishi belgilandi:

- motivatsion komponent;
- kognitiv komponent;
- faoliyat komponenti;
- reflektiv komponent.

Bundan tashqari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, loyiha faoliyati va muammoli ta'lim metodlari talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi asoslandi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, ta'lim muhitining kreativligi, o'qituvchining metodik mahorati va talabaning shaxsiy faolligi ijodiy kompetentlik shakllanishiga

MUHOKAMA

Olingan ilmiy qarashlar va nazariy xulosalar bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Hozirgi davrda jamiyat innovatsion fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan va kreativ yondashuvga ega mutaxassislarga ehtiyoj sezmoqda.

Ta'lim jarayonida an'anaviy reproduktiv metodlardan foydalanish talabalar faolligini cheklashi mumkin. Shu sababli interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat va mustaqil ta'lim shakllari ijodiy kompetentlikni rivojlantirishning samarali vositalari sifatida namoyon bo'lmoqda. Muhokama davomida ijodiy fikrlashning rivoji faqat nazariy bilim bilan emas, balki amaliy faoliyat orqali yuzaga chiqishi aniqlandi. Talabalarni mustaqil izlanishga yo'naltirish, ularda kreativ muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, o'qituvchining innovatsion yondashuvi, motivatsion muhit yaratishi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi ijodiy kompetentlik rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu asosda oliy ta'lim tizimida kreativ pedagogika tamoyillariga asoslangan ta'lim muhitini yaratish muhim pedagogik vazifa ekanligi ayon bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak mutaxassislarning ijodiy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tarixiy-pedagogik manbalar tahlili Sharq mutafakkirlari hamda Yevropa pedagoglari

qarashlarida ijodiy tafakkur va mustaqil fikrlashga alohida e'tibor qaratilganligini ko'rsatdi.

Zamonaviy pedagogikada kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivistik ta'lim va innovatsion texnologiyalar ijodiy kompetentlikni rivojlantirishning muhim vositalari sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, interaktiv metodlar, loyiha faoliyati, muammoli ta'lim va mustaqil izlanishlar talabalarning kreativ salohiyatini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Ijodiy kompetentlikni shakllantirish:

- ✓ ta'lim sifatini oshirishga;
- ✓ bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlashga;
- ✓ innovatsion fikrlaydigan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Shu bois oliy ta'lim muassasalarida kreativ ta'lim muhitini yaratish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng qo'llash va talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abu Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Abu Ali ibn Sino. *Donishnoma*. – Toshkent: Fan, 1981.
3. Alisher Navoiy. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2017.
4. Jan Amos Komenskiy. *Buyuk didaktika*. – Toshkent: O'qituvchi, 1975.
5. Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy. *Inson tarbiya predmeti sifatida*. – Moskva: Pedagogika, 1988.
6. John Dewey. *Democracy and Education*. – New York: Macmillan, 1916.
7. Jean Piaget. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 1950.
8. Jerome Bruner. *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
9. Raven J. *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release*. – London: H.K. Lewis, 1984.
10. Xutorskoy A.V. Kompetentnostnyy podxod v obrazovaniy // *Narodnoe obrazovanie*. – Moskva, 2003. – №2. – B. 58–64.
11. Bolotov V.A., Serikov V.V. Kompetentnostnaya model: ot idey k obrazovatelnoy programme // *Pedagogika*. – Moskva, 2003. – №10. – B. 8–14.
12. Selevko G.K. *Sovremennyye obrazovatelnyye texnologii*. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998.
13. Bepalko V.P. *Pedagogika i progressivnyye texnologii obucheniya*. – Moskva: Pedagogika, 1995.
14. Panfilova A.P. *Innovatsionnyye pedagogicheskie texnologii*. – Moskva: Akademiya, 2009.

15. Ravshan Ishmuhamedov. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
16. Ochil Hasanboeva. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.
17. Shavkat Sharipov. Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari // *Pedagogik mahorat*. – Buxoro, 2021. – №3. – B. 45–50.
18. O'zbekiston Respublikasi. *Ta'lim to'g'risidagi Qonun*. – Toshkent, 2020.
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha Oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2019.
20. UNESCO. *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action*. – Paris: UNESCO Publishing, 2016.